

(इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णयाचा मराठी भाषेत अनुवाद)

(१९९९) सप २ एस.सी.आर. ४४

के. आर. पटेल (मृत)कायदेशीर वारसदार द्वारे

- विरुद्ध -

आयकर आयुक्त

ऑगस्ट २७, १९९९

[न्यायमूर्ती डी. पी. वाढवा आणि न्यायमूर्ती एम. बी. शाह.]

आयकर अधिनियम १९६१ -११(१), १६०(१), (iv), १६८ १६१(१), १६८ आणि २५६(१) मृत्युपत्र - मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त यांची नेमणूक मृत्युपत्र अंतर्गत केली- मालमत्तेमधून मिळणाऱ्या उत्पन्नाचे मूल्यांकन हे मृत्युपत्र व्यवस्थापक किंवा विश्वस्तांच्या हातून केल्या जावी कि नाही-मालमत्तेचे व्यवस्थापन संबंधित मूल्यांकन कालावधीत पूर्ण झाले नाही - असे मानण्यात येते मृत्युपत्र व्यवस्थापक कधी त्याची वृत्ती बदलेल आणि विश्वस्ताची भूमिका निभवेल याबद्दल कायद्याचा कोणताही नियम नाही- हे सर्व मृत्युपत्राच्या रचनेवर अवलंबून आहे की मृत्युपत्राच्या कर्त्याला ट्रस्ट केव्हा अस्तित्वात आणण्याची इच्छा व्यक्त केली - मालमतेच्या प्रशासन पूर्ण झाल्यानंतरच ट्रस्ट अस्तित्वात येणार होती अशी तरतूद मृत्युपत्रात केली होती. असे मानण्यात येते कि तथ्यांनुसार मालमत्तेतून मिळणाऱ्या आयाचे मूल्यांकन मृत्युपत्र व्यवस्थापकांच्या हातून केली पाहिजे. भारतीय उत्तराधिकार अधिनियम, १९२५ - कलम २ (सी), २ (एफ), २११ (१), ३०२, ३१७ आणि ३६६.

मुंबई सार्वजनिक न्यास अधिनियम, १९५०-कलम २ (१३), १७, १८, १९, २०, २१, २९, ३६ आणि ६६- सार्वजनिक विश्वस्त मंडळ मृत्युपत्रद्वारे तयार केले - मृत्युपत्रात अशी तरतूद केली की विशेषतः इच्छापत्रात न दिलेल्या सर्व मालमत्ता रोख स्वरूपात रूपांतरित केल्या जातील आणि विश्वस्तांच्या संपूर्ण विवेकबुद्धीनुसार धर्मादाय हेतूसाठी वापरल्या जातील- अधिनियमांतर्गत विश्वस्त मंडळाच नोंदणी-याचा परिणाम- असे समजण्यात येते कि जरी इच्छापत्राने अधिकार दिला असला तरी विश्वस्तांना न्यासाच्या मालमत्तेशी व्यवहार करण्यास स्वातंत्र्य नाही.

अपीलकर्ते, के आणि बी, मृत झाल्यापासून, ८ जानेवारी १९६२ रोजी मरण पावलेल्या जे द्वारे अंमलात आणलेल्या मृत्युपत्रांतर्गत मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त म्हणून नियुक्त केले गेले. मृत्युपत्रात अशी तरतूद करण्यात आली होती की मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त यांनी सर्व प्रथम सर्व देय, अंत्यविधी, मृत्यू आणि इतर मृत्युपत्रीय खर्च, संपदा शुल्क, शासकीय देय; भरायला पाहिजे; त्यांनी इच्छापत्राचे प्रमाणन प्राप्त केल्यानंतर मृत्युपत्राखाली इच्छापत्रात दिलेल्या दोन स्थावर मालमत्तांची माहिती द्यावी आणि तोपर्यंत इतर मालमत्तांप्रमाणेच मालमत्ता आणि त्यातून मिळणाऱ्या आय आणि भाडेतून व्यवहार करावा आणि मृत्युपत्रांतर्गत विशेषतः इच्छापत्रात देण्यात न आलेल्या व्यवसायासह सर्व जंगम आणि स्थावर मालमत्तांचे रूपांतर रोख रकमेमध्ये करावे आणि त्यानंतर अशा प्रकारे गोळा केलेले पैसे धर्मादाय हेतूसाठी त्यांच्या संपूर्ण विवेकबुद्धीनुसार दान करावेत. इच्छापत्राचे प्रमाणन ५ एप्रिल १९६३ रोजी मंजूर करण्यात आले. मृत्युपत्रात नमूद केलेल्या स्थावर मालमत्तांचे

हस्तांतरण करण्यात आले आणि मृत्युपत्राद्वारे तयार केलेल्या सर्व रकमा संबंधित मृत्युपत्रानव्ये केलेल्या दानाचा वारस यांना फेब्रुवारी १९६४ पर्यंत देण्यात आले. २९ डिसेंबर १९६४ रोजी या विश्वस्त मंडळाची नोंदणी मुंबई सार्वजनिक न्यास अधिनियम , १९५० च्या कलम १८ अंतर्गत करण्यात आली होती.

मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांनी १९६४-१९६५ च्या मुल्यांकन वर्षासाठी मागील वर्षाचा (२० ऑक्टोबर १९६२ ते १७ ऑक्टोबर १९६३) आयकर परतावा दाखल केला. मृत्युपत्राचे मृत्युपत्र व्यवस्थापक म्हणून त्यांनी परताव्यावर स्वाक्षरी केली होती. आयकर अधिकाऱ्यासमोर असा युक्तिवाद करण्यात आला होता की मूल्यांकन करण्यायोग्य आय त्यांच्या हातात विश्वस्त म्हणून आहे मृत्युपत्र व्यवस्थापक म्हणून नाही आणि ती आय आयकर अधिनियम १९६१च्या कलम १९ (१) अंतर्गत करमुक्त आहे . आयकर अधिकाऱ्याने मृत्युपत्र व्यवस्थापक म्हणून त्यांच्या हातात असलेल्या आय चे मूल्यांकन केले. करपात्र व्यक्तीने अपील सहाय्यक आयुक्तांसमोर दाखल केलेली अपील मालमत्तेचे प्रशासन पूर्ण झाले नाही या आधारावर फेटाळण्यात आली. अपील सहाय्यक आयुक्तांच्या आदेशाविरुद्ध, करदात्याने अपील न्यायाधिकरणासमोर दाखल केलेल्या अपीलाला या आधारावर परवानगी देण्यात आली होती की मृत्युपत्र व्यवस्थापक म्हणून त्यांनी त्यांची कर्तव्ये केली नव्हती आणि ५ एप्रिल १९६३ रोजी इच्छापत्राच्या प्रमाणन मंजूर केले तेव्हा विश्वस्तांचे स्वरूप मिळवले होते आणि अन्यथा स्थावर मालमत्तेचे उत्पन्न विशेषतः मृत्युपत्रात दिलेले आहे आणि मौद्रिक वारसा फेडण्यासाठी पुरेशी मालमत्तेची आणि थकबाकी संपदा शुल्क त्यांच्या हातात मृत्युपत्र व्यवस्थापक म्हणून मूल्यांकन

करण्यायोग्य असेल तर उर्वरित मालमत्तेचे उत्पन्नाचे मूल्यांकन त्यांच्या हातात विश्वस्त म्हणून असेल. त्यात असे म्हटले होते कि उत्पन्नाचे मूल्यांकन विश्वस्त म्हणून त्यांच्या हातून व्हायला हवे होते. अपीलीय न्यायाधिकरणाने आयकर अधिनियम, १९६१ च्या कलम २५६ (१) अंतर्गत महसूलच्या बाबींवरून तीन प्रश्न उच्च न्यायालयाकडे पाठवले. उच्च न्यायालयाने असे म्हटले की के आणि बी यांनी कोणत्याही वेळी मालमत्ता विश्वस्त म्हणून धारण केलेली नाही; मूल्यांकन वर्ष १९६४-१९६५ दरम्यान, के आणि बी यांना विश्वस्त म्हणून कोणतेही आय मिळाले नाही आणि ते विश्वस्त म्हणून मूल्यांकन करण्यास जबाबदार नाहीत; आणि कायद्याचे कलम १६८ आयाच्या मूल्यांकनासाठी लागू होईल. उच्च न्यायालयाच्या निष्कर्षांमुळे व्यथित होऊन करपात्र व्यक्तीने सध्याची अपील दाखल केली आहे.

अपीलकर्त्याने असा युक्तिवाद केला की कर्जे आणि मृत्युपत्रित संपत्ती भरल्यानंतरचे अवशेष हे स्वतः निश्चित करण्यायोग्य होते या आधारावर कायद्याच्या कलम १६१ (१) सह वाचलेले कलम १६० (१) (iv) विश्वस्त म्हणून उत्पन्नाचे मूल्यांकन करणे त्यांच्या हातात होते आणि त्याची संपूर्णता विश्वस्त मंडळासाठी उपलब्ध होती. परंतु विशिष्ट मृत्युपत्रित देणगी आणि दायित्वांसाठी मृत्युपत्र करणाऱ्याच्या संपूर्ण मालमत्तेवर विश्वस्त मंडळाचा शिक्का मारण्यात आला होता. मृत्युपत्रात अटीचे योग्य रचना केल्यावर मृत्युपत्र करणाऱ्याच्या मृत्यूच्या तारखेलाच आणि कोणत्याही परिस्थितीत ५ एप्रिल १९६३ रोजी मृत्युपत्र व्यवस्थापक सह विश्वस्तांना इच्छापत्र प्रमाणन मंजूर केल्यावर विश्वस्त मंडळ तयार करण्यात आला होता.

न्यायालयाने अपील फेटाळली .

असे समजण्यात येते कि सार्वजनिक विश्वस्त मंडळ मुंबई सार्वजनिक न्यास अधिनियम १९५० अंतर्गत करण्यात आली आहे. ट्रस्टच्या जंगम आणि स्थावर अशा दोन्ही मालमत्तांच्या नोंदणीसंदर्भात कायद्यांतर्गत विविध कलमे आहेत. या मालमत्तांची नोंदणी धर्मादाय आयुक्तांकडे कायद्यांतर्गत करावी लागेल आणि विश्वस्त संस्थेच्या मालमत्तेचा तपशील असलेली योग्य नोंद ठेवावी लागेल. मुंबई सार्वजनिक विश्वस्त व्यवस्था अधिनियमच्या कलम 36 अंतर्गत विश्वस्त व्यवस्थाच्या लेखात काही अंतर्भूत असले तरी, सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्थाच्या मालकीच्या कृषीतर जमिनी किंवा इमारतीच्या बाबतीत तीन वर्षांपेक्षा जास्त मुदतीसाठी स्थावर मालमत्तेची कोणतीही विक्री किंवा भाडेपट्टी धर्मादाय आयुक्तांच्या पूर्वमंजूरीशिवाय विधिग्राह्य असणार नाही. विश्वस्त व्यवस्था संस्थेचे हितसंबंध, लाभ किंवा संरक्षणच्या संदर्भात धर्मादाय आयुक्तांना लागू करणे योग्य वाटेल अशा अटीच्या अधीन राहून मंजूरी दिली जाऊ शकते. सबब असे दिसते की जरी मृत्युपत्रात विश्वस्थांना तसे करण्याचे अधिकार दिले असले तरी, त्यांना विश्वस्त व्यवस्थाच्या मालमत्तेच्या संबंधात व्यवहार करण्यास स्वतंत्र नाहीत. केवळ कलम 18 अंतर्गत अर्ज दाखल केला जातो तेव्हाच विश्वस्त मंडळाची नोंदणी झाली आहे असे समजता येणार नाही. कायद्याच्या कलम 20 अंतर्गत सक्षम प्राधिकरणाने आदेश पारित केल्यानंतर आणि नोंदणीमध्ये केलेल्या नोंदणी नंतरच विश्वस्त संस्थेची नोंदणी केली जाते. परंतु ट्रस्टची सध्याची नोंदणी मागील वर्ष संपल्यानंतर होती आणि त्या तारखेपर्यंत मृत्युपत्राद्वारे द्यावयाचे सर्व पैसे वेगवेगळ्या

मृत्युपत्रितदनग्रहीना देण्यात आले होते.[54- बी-एफ]

छत्रपती चॅरिटेबल देवस्थान ट्रस्ट वि. परीसा अप्पा भोस्के आणि इतर.;
ए.आय. आर. (1979) बॉम. 218, संदर्भित.

2. मृत्युपत्राचा व्यवस्थापक स्वतःच मृत्युपत्राचा व्यवस्थापक म्हणून स्वरूप कधी सोडतो आणि विश्वस्ताचे वस्त्र कधी परिधान करतो याबद्दल कायद्याचा कोणताही नियम नाही. हे सर्व मृत्युपत्र तयार करण्यावर अवलंबून आहे की मृत्युपत्रकर्तीने ट्रस्ट केव्हा अस्तित्वात आणण्याची इच्छा व्यक्त केली आहे. त्यासाठी, मृत्युपत्रकर्तीचे मालमत्तेचे व्यवस्था करणाऱ्या व्यवस्थापकचे कार्ये कधी संपतात हे देखील पाहावे लागेल. भारतीय उत्तराधिकार कायदा, 1925 च्या कलम 302 अंतर्गत जेव्हा कोणत्याही मालमत्तेचे संप्रमाणं मंजूर केली जाते, तेव्हा उच्च न्यायालय, त्याला केलेल्या अर्जाच्या आधारे, मालमत्ता किंवा तिच्या प्रशासनासंबंधी कोणतेही सामान्य किंवा विशेष निर्देश व्यवस्थापकाला देऊ शकते. त्यानंतर कलम 366 अंतर्गत मृत व्यक्तीच्या मालमत्तेची अतिरिक्त रक्कम किंवा उर्वरित रक्कम, कर्ज आणि वारसाहक्काची परतफेड केल्यानंतर, अवशिष्ट मृत्युपत्रित दानग्राही दिली जाईल. [60- ए-सी]

नवनीत लाल साकरलाल विरुद्ध कमिशनर ऑफ इन्कम टॅक्स, (1992) 193 आय. टी. आर. 16 (एस. सी.) आणि ऍडमिनिस्ट्रेटर ऑफ वेस्ट बंगाल फॉर थ इस्टेट ऑफ राजा पी. एन. टागोर विरुद्ध कमिशनर ऑफ इन्कम टॅक्स, वेस्ट बंगाल, (1965) 56 आय. टी. आर. 34 (एस. सी.) संदर्भित.

कमिशनर ऑफ इन्कम टॅक्स, मद्रास वि. इस्टेट ऑफ लेट टी. पी. रामास्वामी पिल्लई, (1962) 46 आय. टी. आर. 666 (मद्रास); कोर्ट रिसिक्लर वि. कमिशनर ऑफ इन्कम टॅक्स मुंबई सिटी, (1964) 54 आय. टी. आर. 189 (मुंबई); सी. आय. टी., तामिळनाडू I. वि. इस्टेट ऑफ व्ही.एल. इथिराज, (1979) 120 आय. टी. आर. 666 (मद्रास) आणि सी. आय. टी. वि. इस्टेट ऑफ लेट ए. व्ही. विश्वनाथ शास्त्री, (1980) 121 आय. टी. आर. 270 (मद्रास), संदर्भित.

३. मुंबई सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियम, १९५० च्या तरतुदी लक्षात घेता, असे दिसून येते की मृत्युपत्राच्या कर्त्याने विशेषतः मृत्युपत्राखाली खाली वारसा न दिलेल्या सर्व मालमत्तांचे रोख रकमेत रूपांतर केले पाहिजे आणि त्यानंतर गोळा केलेले पैसा धर्मादाय हेतूसाठी दान केले जाऊ शकतात. मृत्युपत्राच्या कलम २० अंतर्गत मृत्युपत्र कर्त्याच्या या निर्देशाला खूप महत्त्व आहे आणि विश्वस्त संस्था कोणत्या टप्प्यावर अस्तित्वात येते हे समजून घेणे महत्त्वाचे आहे. अन्य कलमांसह वाचल्या गेलेल्या मृत्युपत्राच्या कलम २० ची तपासणी केल्यावर, हे स्पष्ट होते की विश्वस्त मंडळाची स्थापना अंत्यसंस्कार आणि इतर खर्चाची पूर्तता केल्यानंतरच होणार होती, वारसदारांनी पैसे दिले आणि मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांनी मालमत्तेचे रोख स्वरूपात रूपांतरित केले की मालमत्तेचे प्रशासन संपुष्टात येईल आणि अशा प्रकारे मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांकडे असलेली सर्व रक्कम विश्वस्त मंडळाचा निधी बनेल. विश्वस्त आणि मृत्युपत्र व्यवस्थापक यांच्यावर लादलेली कार्ये फेब्रुवारी १९६४ पर्यंत संपुष्टात आली नाहीत आणि म्हणूनच, तोपर्यंत मृत्युपत्रांतर्गत कोणताही विश्वस्त तयार करण्यात आला होता असे म्हणता येणार नाही. कायद्याच्या कलम १६८ (३) मध्ये हे स्पष्ट केले आहे की जोपर्यंत मालमत्ता लाभार्थ्यांमध्ये त्यांच्या विविध हितसंबंधानुसार वितरित केली जात नाही तोपर्यंत मृत्युपत्र व्यवस्थापकाचे मूल्यांकन केले जात राहील. [५४-जी -एच ; ६१-ए -बी]

दिवाणी अपील न्यायाधिकरण: १९९० चे दिवाणी अपील क्र. ५६४९.

१९७४ च्या आय. टी. आर. क्रमांक १५७ मधील मुंबई उच्च न्यायालयाचे न्यायनिर्णय दिनांकित २८.०९.८३ च्या निकाल आणि आदेशावरून

अपीलकर्त्यासाठी बुड्डी ए. रंगनाथन.

उत्तरवादी साठी के. एन. शुक्ला, के. सी. कौशिक आणि एस. के. द्विवेदी.

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय पारीत केला डी. पी. वाधवा, जे.यांनी.

डी. पी. वाधवा, जे : आयकर अधिनियम, १९६१ च्या कलम २५६ (१) अंतर्गत (थोडक्यात 'अधिनियम ') दिलेल्या संदर्भावर मुंबई उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने प्राप्तिकर अपील न्यायाधिकरणाने (थोडक्यात 'अपील न्यायाधिकरण') त्यांच्या मतासाठी त्यांना पाठवलेल्या कायद्याच्या तिन्ही प्रश्नांचा निर्णय महसुलाच्या बाजूने घेतला. करपात्र व्यक्ति

व्यथित आहे. ती कायद्याचे प्रश्न असे आहेत:

"१. तथ्यांच्या आधारे आणि खटल्याच्या परिस्थितीत, के. आर. पटेल आणि बी. जी. अमीन यांनी भीखुबाई चंदूलाल यांच्या मृत्यूच्या काळापासून मालमत्ता विश्वस्त म्हणून धारण केली होती का, किंवा ५ एप्रिल १९६३ पासून, जेव्हा मृत्युपत्र प्राप्त झाले होते, तेव्हा त्यांनी त्या पदावर मालमत्ता धारण केली होती का ?

२. वस्तुस्थितीनुसार आणि खटल्याच्या परिस्थितीत, के. आर. पटेल आणि बी. जी. अमीन यांना मालमत्तेच्या काही भागाचे उत्पन्न मृत्युपत्र व्यवस्थापक म्हणून आणि मालमत्तेच्या उर्वरित भागाचे उत्पन्न विश्वस्त म्हणून मिळाले का ?

३. वस्तुस्थितीनुसार आणि खटल्याच्या परिस्थितीत, के. आर. पटेल आणि बी. जी. अमीन यांचे आयकर अधिनियम, १९६१ च्या कलम १६१ अंतर्गत विश्वस्त म्हणून मूल्यांकन करणे बंधनकारक होते का ?"

हे प्रश्न अपीलीय न्यायाधिकरणाच्या आदेशावरून खालील परिस्थितीत उद्भवले.

मुंबईतील रहिवासी असलेल्या श्रीमती भीखुबाई चंदूलाल जालुंडवाला यांनी ५ जानेवारी १९६२ रोजी एक मृत्युपत्र अंमलात आणले. त्यानंतर तीन दिवसांनी ८ जानेवारी १९६२ रोजी त्यांचे निधन झाले. तिच्या जीवनकाळात तिच्याकडे जंगम आणि अचल दोन्ही मालमत्ता मोठ्या प्रमाणात होती. के. आर. पटेल, अपीलकर्ता आणि बी. जी. अमीन, सॉलिसिटर, मृत असल्याने, मृत्युपत्रानुसार मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त म्हणून नियुक्त केले गेले. मृत्युपत्राखालील मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांना सर्व कर्जे, अंत्यसंस्कार, मृत्यू आणि इतर मृत्युपत्राविषयक खर्च, संपदा शुल्क, सरकारी देयके लवकरात लवकर भरण्याचे निर्देश देण्यात आले होते. मृत्युपत्रांतर्गत दोन स्थावर मालमत्ता दोन वेगवेगळ्या व्यक्तींना वारस म्हणून देण्यात आल्या होत्या. मृत्युपत्रात अशी तरतूद करण्यात आली होती की, मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांनी हे स्थावर मालमत्ता मृत्युपत्र प्राप्त केल्यानंतर आणि त्यातून निर्माण होणारे भाडे आणि उत्पन्न इतर मालमत्तेप्रमाणेच हाताळण्यासाठी हे केले जाईपर्यंत अभिहस्तांतरित करावी. मृत्युपत्रात असेही म्हटले आहे की मृत्युपत्र कर्त्याने तिच्या आयुष्यात एक स्थावर संपत्ति के. आर. पटेल यांना भेट दिली होती आणि मृत्युपत्रानुसार, तिने उक्त मालमत्तेवर मजला बांधण्यासाठी त्याला 40,000 रुपये

दिले. मृत्युपत्र कर्त्याने तिच्या प्रत्येक कर्मचाऱ्याला त्यांच्या संबंधित सहा महिन्यांच्या पगाराच्या रकमेचा मोबदला देखील मृत्युपत्राने दिला.

त्यानंतर मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांना मृत्युपत्रानुसार एफ. करमचंद अंबालाल अँड कंपनीच्या नावाने ती चालवत असलेल्या, मृत्युपत्र कर्त्याचा व्यवसाय बंद करण्याचे किंवा चालू असलेल्या संस्थेप्रमाणे तो विकण्याचे निर्देश देण्यात आले. मृत्युत्राचे कलम ११, १५, १६ आणि २० हे या याचिकेच्या उद्देशांसाठी विशेषतः संबंधित आहेत आणि ते खालीलप्रमाणे आहेत:

"११. मी निर्देश देतो की माझ्या मालमत्तेचे काही भाग आणि मालमत्ता ज्या विशेषतः माझ्या मृत्युपत्राद्वारे वारसाहक्काने दिल्या गेल्या आहेत किंवा माझ्या मृत्यूपूर्वी मी ज्याची अन्यथा विल्हेवाट लावली आहे, त्या वगळता माझे मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त माझ्या सर्व जंगम आणि स्थावर मालमत्तांचे रोख रक्कम मध्ये रूपांतर करतील.

१५. मी निर्देश देतो की, माझ्या या मृत्युपत्राचे माझे मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त, माझ्या या मृत्युपत्राची खातरजमा केल्यानंतर माझ्या उपरोक्त स्थावर मालमत्तेच्या संबंधित वारसदारांना कळवतील आणि जोपर्यंत अशा मालमत्ता संबंधित वारसदारांच्या नावे हस्तांतरित केल्या जात नाहीत तोपर्यंत त्यातून निर्माण होणारे भाडे किंवा उत्पन्न माझे मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त गोळा करतील आणि माझ्या विश्वस्तांकडून माझ्याइतर मालमत्तेप्रमाणेच हाताळली जाईल.

१६. माझ्या मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांनी माझ्या उर्वरित जंगम आणि स्थावर अशा दोन्ही मालमत्ता विकल्यानंतर (आणि त्या रोखीमध्ये रूपांतरित केल्या आहेत) माझे मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त त्यांच्याकडे असतील आणि खाली दिलेल्या तरतुदीनुसार ते त्यांच्याद्वारे हाताळले जातील. मी निर्देश देतो की माझे मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त माझ्या मृत्यूच्या वेळी माझ्याकडे असलेले सर्व समभाग आणि रोखे विकतील. मी असेही निर्देश देतो की माझे मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त माझ्या सर्व गुंतवणुकीची दखल घेतील आणि त्या रोख रकमेत रूपांतरित करतील.

२०. माझे मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांकडे असलेल्या रकमेच्या संपूर्ण

अवशेषांबद्दल मी निर्देश देतो की माझे उक्त मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त सदरचा वापर गरजूंना त्यांच्या पूर्ण विवेकबुद्धीनुसार आणि माझ्या उक्त मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांना योग्य वाटेल अशा पद्धतीने शैक्षणिक आणि वैद्यकीय मदत पुरवण्यासाठी करतील. मी निर्देश देतो की या खंडातील तरतुदींना पुढे नेण्यासाठी आणि त्यांची अंमलबजावणी करण्यासाठी माझे मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त अशा शैक्षणिक संस्था, विद्यापीठ किंवा हॉस्पिटल अधिकाऱ्यांना किंवा प्रसूती गृहांना न्याय्य आणि आवश्यक वाटणाऱ्या आणि त्यांच्या पूर्ण विवेकबुद्धीनुसार योग्य वाटतील अशा अटी आणि शर्तीवर इतकी रक्कम किंवा रक्कम दान करतील. माझे मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त यांना त्यांच्या पूर्ण विवेकबुद्धीने योग्य वाटेल अशा धार्मिक संस्था किंवा संस्थांच्या फायद्यासाठी आणि त्यांना मदत पुरवण्यासाठी उक्त पैशाचा असा भाग किंवा भाग वापरण्याचा अधिकार असेल.”

मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांनी जुलै १९६२ मध्ये संपदा शुल्क विवरणपत्र दाखल केले, ज्यात मालमत्तेचे एकूण मूल्य रु. १९ लाख असे दाखवण्यात आले होते . १७ मार्च १९६३ रोजी मालमत्तेच्या एकूण मालमत्तेचे मूल्यांकन रुपये २४ लाख धरून पूर्ण करण्यात आले. संपदा शुल्क रु. ४.५७ लाखापेक्षा थोडे जास्त २८ मार्च १९६३ रोजी भरण्यात आले. ५ एप्रिल १९६३ रोजी मृत्युपत्र मंजूर करण्यात आले. मृत्युपत्रात नमूद केलेल्या स्थावर मालमत्तांचे हस्तांतरण ऑक्टोबर १९६३ आणि फेब्रुवारी १९६४ मध्ये करण्यात आले. फेब्रुवारी १९६४ पर्यंत, इच्छापत्राद्वारे तयार केलेल्या सर्व रकमा संबंधित वारसांना दिल्या गेल्या.

१९ जून १९६३ रोजी मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांनी मुंबई सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियम, १९५० च्या कलम १८ अंतर्गत मृत्युपत्रांतर्गत तयार केलेल्या सार्वजनिक न्यासच्या नोंदणीसाठी अर्ज दाखल केला होता. निषेध म्हणून ही याचिका दाखल करण्यात आली होती. असा युक्तिवाद करण्यात आला की हे मृत्युपत्रांतर्गत विश्वस्त मंडळाच्या निर्मितीचे प्रकरण नव्हते, तर मृत्युपत्रात दर्शविलेल्या पद्धतीने मालमत्तेशी व्यवहार करण्यासाठी अधिकार सोपवण्याचे प्रकरण होते. तथापि, असे म्हटले गेले की न्यासाची मालमत्ता मृत्युपत्राच्या अटीनुसार तसेच भारतीय उत्तराधिकार अधिनियम, १९२५ च्या कलम २११ (१) अंतर्गत विश्वस्त म्हणून दोन मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांकडे निहित आहे.

न्यास हा सार्वजनिक न्यास असल्याचेही सांगण्यात आले. २९ डिसेंबर १९६४ रोजी या न्यासाची नोंदणी झाली.

दिनांक १३ फेब्रुवारी १९६५ रोजी मृत्युपत्रव्यवस्थापक आणि विश्वस्तांनी मागील वर्षासाठी (२०ऑक्टोबर, १९६२ ते १७ ऑक्टोबर १९६३) कर निर्धारण वर्षासाठी आयकर विवरणपत्र दाखल केले. मृत्युपत्रव्यवस्थापक म्हणून विवरणपत्रावर स्वाक्षरी करण्यात आली. आयकर अधिकाऱ्यासमोर असा युक्तिवाद करण्यात आला होता की, आयकर विवरणपत्राचे मूल्यनिर्धारण मृत्युपत्रव्यवस्थापक म्हणून नव्हे, तर विश्वस्त म्हणून मृत्युपत्रव्यवस्थापक आणि विश्वस्तांद्वारे करण्यायोग्य आहे आणि मृत्युपत्रकर्त्याद्वारे मागे सोडलेली मालमत्ता पूर्णपणे धर्मादायी व धार्मिक प्रयोजनासाठी न्यासाच्या ताब्यात असल्यामुळे त्याचे उत्पन्न अधिनियमाच्या कलम ११ (१) अन्वये करमुक्त होते. इतर अनेक युक्तिवाद करण्यात आले परंतु ते सर्व आयकर अधिकाऱ्याने फेटाळले, ज्याने मृत्युपत्रव्यवस्थापक म्हणून मृत्युपत्रव्यवस्थापक आणि विश्वस्तांच्या हाती असलेल्या आयचे मूल्यनिर्धारण केले.

आयकर अधिकाऱ्याच्या आदेशाविरुद्ध, अपिलीय सहाय्यक आयुक्तांसमोर अपील दाखल करण्यात आले होते, ज्यांनी सुद्धा असे निर्णय दिले की, संपदेचा कारभार पूर्ण न झाल्यामुळे मृत्युपत्रव्यवस्थापक या नात्याने मृत्युपत्रव्यवस्थापक आणि विश्वस्तांच्या आयचे मूल्यनिर्धारण करणे बंधनकारक आहे. त्यानंतर हे प्रकरण अपिलीय न्यायाधिकरणाकडे नेण्यात आले. दिनांक १६ जुलै १९७१ रोजीच्या आदेशानुसार, अपिलीय न्यायाधिकरणाने असे निर्णय दिले की, मृत्युपत्रव्यवस्थापक आणि विश्वस्तांद्वारे विश्वस्त म्हणून आणि दिनांक ५ एप्रिल १९६३ रोजी जेव्हा मृत्युपत्राचे संप्रमाण मंजूर करण्यात आले होते आणि त्यांनी मृत्युपत्रव्यवस्थापक आणि विश्वस्त म्हणून त्यांची भूमिका सोडली होती आणि विश्वस्त म्हणून भूमिका स्वीकारली होती, तेव्हा कोणत्याही परिस्थितीत त्यांच्याद्वारे आयचे मूल्यनिर्धारण व्हायला हवे होते. अपिलीय न्यायाधिकरणाने पुढे असे निर्णय दिले की, अन्यथा जरी स्थिती अशी होती की स्थावर मालमत्ता आणि उत्तरदानाद्वारे वाटप करण्यासाठी सुचविलेल्या रकमेसह संपदेचे संपूर्ण अधिकार मृत्युपत्रव्यवस्थापक आणि विश्वस्त यांच्याकडे विश्वस्त म्हणून निहित होते आणि अशा प्रकारे विनिर्दिष्टपणे इच्छापत्राने दिलेल्या स्थावर मालमत्तेचे आणि पैशासंबंधी उत्तरदान फेडण्यासाठी पुरेसे मालमत्तेचे उत्पन्न आणि देय संपदा शुल्क भरण्यासाठी मृत्युपत्रव्यवस्थापक या नात्याने त्यांच्याकडून मूल्यनिर्धारण करण्यायोग्य

असेल तर उर्वरित मत्तेपासून उत्पन्न विश्वस्त या नात्याने त्यांच्याकडून मूल्यनिर्धारण करण्यायोग्य असेल. तदनुसार अपिलीय न्यायाधिकरणाने विश्वस्त या नात्याने मूल्यनिर्धारण करण्याचे निर्देश दिले.

महसुलाच्या सांगण्यानुसार सदर निकालाच्या सुरुवातीला मांडलेले तीन प्रश्न अपिलीय न्यायाधिकरणाने अधिनियमाच्या कलम २५६(१) अंतर्गत त्याच्या निर्णयासाठी उच्च न्यायालयाकडे पाठवले होते. उच्च न्यायालयाने या प्रश्नांची उत्तरे पुढीलप्रमाणे दिली :-

" १. के. आर. पटेल आणि बी. जी. अमीन यांनी भिखुबाईच्या मृत्यूच्या किंवा मृत्युपत्राचे संप्रमाण प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून मालमत्ता विश्वस्त म्हणून ताब्यात ठेवली नव्हती.

२. निर्धारण वर्ष १९६४-६५ दरम्यान, के. आर. पटेल आणि बी. जी. अमीन यांना विश्वस्त म्हणून कोणतीही आय प्राप्त झालेली नाही.

३. निर्धारण वर्ष १९६४-६५ दरम्यान, के. आर. पटेल आणि बी. जी. अमीन हे विश्वस्त म्हणून आयचे निर्धारण करण्यास उत्तरदायी नव्हते.

मूल्यनिर्धारणाच्या प्रक्रियेदरम्यान असे दिसते की, दोन मृत्युपत्रव्यवस्थापक आणि विश्वस्तांपैकी एक बी. जी. अमीन यांचे निधन झाले आणि हयात विश्वस्त के. आर. पटेल यांनी पुढील कार्यवाही सुरू ठेवली. सदर अपील प्रलंबित असताना के. आर. पटेल यांचेही निधन झाले. या विश्वस्त मंडळाचे नाव 'भीखुबाई चंदूलाल जलुन्धवाला विश्वस्त मंडळ' असे ठेवण्यात आले होते. के. आर. पटेल यांच्या मृत्यूनंतर विश्वस्तांची नियुक्ती विश्वस्त मंडळाच्या उप-धर्मादाय आयुक्तांनी केली होती, ज्यांना अपीलकर्ता म्हणून सामील करून घेण्यात आले.

विचारार्थ उद्धवणारा प्रश्न असा आहे की करपात्र व्यक्तीने केलेल्या युक्तिवादानुसार कलम १६०(१)(४) आणि सह कलम १६१(i) च्या तरतुदी लागू होतील की उच्च न्यायालयाने ठरविल्यानुसार अधिनियमाच्या कलम १६८ च्या तरतुदी लागू होतील. या तरतुदी पुढीलप्रमाणे आहेत :-

“१६०. (१) सदर अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी, "करपात्र व्यक्तीचे प्रतिनिधी " म्हणजे -

(i)

(ii)

(iii).....

(iv) उत्पन्नाच्या संदर्भात, विश्वस्त मंडळाखाली नियुक्त केलेल्या विश्वस्ताने घोषित केलेल्या लेखी स्वरूपात रीतसर निष्पादित केलेल्या मृत्युपत्राविषयक किंवा अन्यथा संलेखाद्वारे ज्याच्यात मुसलमान वक्फ वैधता कायदा, १९१३ (१९१३ चे ६) अंतर्गत वैध असलेल्या कोणत्याही वक्फ विलेखाचा समावेश असेल, ती अशा विश्वस्त (अनेक) कोणत्याही व्यक्तीच्या वतीने किंवा फायद्यासाठी करतो किंवा किंवा प्राप्त करण्याचा अधिकार आहे;

(v)

स्पष्टीकरण १ :- खंड (iv) च्या प्रयोजनासाठी, मुसलमान वक्फ वैधता कायदा, १९१३ (१९१३ चे ६) अंतर्गत वैध असलेल्या कोणत्याही वक्फ विलेखासह लेखी स्वरूपात रीतसर निष्पादित केलेल्या संलेखाद्वारे घोषित न केलेले विश्वस्त, लेखी स्वरूपात रीतसर निष्पादित केलेल्या संलेखाद्वारे विश्वस्त मंडळ मानले जाईल जर विश्वस्त किंवा विश्वस्तांनी स्वाक्षरी केलेले विश्वस्त मंडळाचे उद्दिष्ट किंवा उद्दिष्टे निश्चित करणारे, विश्वस्त किंवा विश्वस्तांचे, लाभार्थी किंवा लाभार्थ्यांचे आणि विश्वस्त मंडळाच्या मालमत्तेची तपशील दर्शविणारे लेखी निवेदन निर्धारण अधिकाऱ्याकडे पाठविले जाईल जेथे -

(i) विश्वस्त मंडळाची घोषणा जून, १९८१ च्या पहिल्या दिवसापूर्वी, त्या दिवसापासून तीन महिन्यांच्या कालावधीत करण्यात आली असेल ;

(ii) अन्य कोणत्याही परिस्थितीत, विश्वस्त मंडळाच्या घोषणेच्या तारखेपासून तीन महिन्यांच्या आत.

स्पष्टीकरण २ :- खंड (v) च्या प्रयोजनासाठी, "मौखिक विश्वस्त मंडळ" म्हणजे असा विश्वस्त मंडळ, जो मुसलमान वक्फ वैधता कायदा, १९१३ (१९१३ चे ६) अंतर्गत वैध

असलेल्या कोणत्याही वक्फ विलेखासह लेखी स्वरूपात रीतसर निष्पादित केलेल्या संलेखाद्वारे घोषित केला जात नाही आणि जो स्पष्टीकरण (१) अंतर्गत रीतसर निष्पादित केलेल्या लेखी संलेखाद्वारे घोषित केलेला विश्वस्त असल्याचे मानले जात नाही.

" १६१ (१) उत्पन्नाच्या संदर्भात, प्रत्येक करपात्र व्यक्तीचे प्रतिनिधी, ज्या संदर्भात तो प्रतिनिधी करपात्र व्यक्ती आहे, त्याची कर्तव्ये, जबाबदाऱ्या आणि दायित्वांच्या अधीन असेल, जसे की त्याला लाभ प्राप्त झालेले किंवा त्याच्या बाजूने जमा झालेली आय आणि त्या आयच्या संदर्भात त्याच्या स्वतःच्या नावाने करपात्र व्यक्ति करण्यास जबाबदार असेल; परंतु असे कोणतेही करपात्र व्यक्ति त्याच्यावर केवळ त्याच्या प्रतिनिधी क्षमतेनुसार केले गेले असे मानले जाईल आणि या अध्यायात समाविष्ट असलेल्या इतर तरतुदींना अधीन राहून, त्याच्यावर त्याच प्रकारे आणि त्याच मर्यादेपर्यंत कर आकारले जाईल आणि वसूल केले जाईल, जो त्याने प्रतिनिधित्व केलेल्या व्यक्तीकडून वसूल करता येईल.

"१६८ (१) यापुढे तरतूद केल्याप्रमाणे, मृत व्यक्तीच्या संपदेपासून आय असलेली आय मृत्युपत्रव्यवस्थापकाकडून कर आकारण्यायोग्य असेल -

(अ) जर फक्त एकच मृत्युपत्रव्यवस्थापक असेल तर, जसे की मृत्युपत्रव्यवस्थापक एक व्यक्ती होता ; किंवा

(ब) जर एकापेक्षा जास्त मृत्युपत्रव्यवस्थापक असतील, तर जणू मृत्युपत्रव्यवस्थापक व्यक्तींचा समूह आहे ;

आणि या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी, ज्या मागील वर्षात मृतकाची मृत्यू झाली त्या कालावधीमध्ये तो रहिवासी किंवा गैर-रहिवासी होता त्या अनुसार मृत्युपत्रव्यवस्थापक रहिवासी किंवा गैर-रहिवासी मानले जातील.

(२) सदर कलमांतर्गत मृत्युपत्रव्यवस्थापकाच्या कराचे निर्धारण त्याच्या स्वतःच्या आयच्या संदर्भात केल्या जाणाऱ्या कोणत्याही निर्धारणांपेक्षा वेगळे केले जाईल.

(३) सदर कलमांतर्गत मृत्यूच्या तारखेपासून ते मालमत्तेच्या लाभार्थ्यांना त्यांच्या विविध हितसंबंधानुसार संपूर्ण वितरणाच्या तारखेपर्यंतच्या कालावधीत समाविष्ट

असलेल्या प्रत्येक पूर्ण केलेल्या मागील वर्षाच्या किंवा त्याच्या भागाच्या एकूण आयवर स्वतंत्र निर्धारण केले जाईल.

(४) सदर कलमांतर्गत कोणत्याही मागील वर्षाच्या एकूण आयची गणना करताना, त्या मागील वर्षातील मालमत्तेच्या कोणत्याही विशिष्ट वारसदाराला वितरित केलेले किंवा त्याच्या फायद्यासाठी लागू केलेले त्या मागील वर्षाच्या मालमत्तेचे कोणतेही आय वगळले जाईल; परंतु असे वगळलेले आय अशा विशिष्ट वारसदाराच्या मागील वर्षाच्या एकूण आयमध्ये समाविष्ट केले जाईल.

"भारतीय उत्तराधिकार कायदा, १९२५ मध्ये 'निष्पादक' ची व्याख्या अशी केली गेली आहे की ज्या व्यक्तीला मृत व्यक्तीच्या शेवटच्या मृत्युपत्राचे निष्पादन मृत्युपत्र कर्त्याच्या नियुक्तीद्वारे, विश्वासात घेतली जाते [कलम २ चे कलम (सी)]. 'संप्रमाण' म्हणजे अधिकारक्षेत्र असलेल्या सक्षम न्यायालयाच्या शिक्क्याखाली प्रमाणित केलेल्या मृत्युपत्राची प्रत आणि वसीयतदाराच्या मालमत्तेला प्रशासन अनुदान [कलम २ चा खंड (एफ)].

मुंबई सार्वजनिक विश्वस्त व्यवस्था अधिनियम, १९५० अंतर्गत सार्वजनिक विश्वस्त मंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे. सध्याच्या प्रकरणात या अधिनियमांतर्गत सार्वजनिक विश्वस्त मंडळाची स्थापना आणि नोंदणी करण्यात आली आहे यात आक्षेप नाही. त्यात सार्वजनिक विश्वस्त मंडळाची व्याख्या कलम २ च्या खंड (१३) अंतर्गत केली आहे. मुंबई सार्वजनिक विश्वस्त व्यवस्था अधिनियमाची अंमलबजावणी पुन्हा वादग्रस्त नाही. मुंबई सार्वजनिक विश्वस्त व्यवस्था अधिनियमाच्या कलम १८ अंतर्गत, तो कायदा ज्या सार्वजनिक विश्वस्त मंडळाला लागू होतो त्या सार्वजनिक विश्वस्त मंडळाच्या विश्वस्ताने सार्वजनिक विश्वस्त मंडळाच्या नोंदणीसाठी अर्ज करणे हे त्याचे कर्तव्य असेल. कलम २९ हे मृत्युपत्राद्वारे निर्माण केलेल्या सार्वजनिक विश्वस्त मंडळाना लागू होते आणि ते खालीलप्रमाणे आहे:-

"२९. मृत्युपत्राद्वारे निर्माण केलेले सार्वजनिक विश्वस्त मंडळ :- मृत्युपत्राद्वारे निर्माण केलेल्या सार्वजनिक विश्वस्त मंडळाच्या बाबतीत, अशा मृत्युपत्राचा निर्वाहक, ज्या महिन्याला मृत्युपत्र मंजूर केले जाते त्या महिन्याच्या आत किंवा साक्षीदाराच्या मृत्यूच्या तारखेपासून सहा महिन्यांच्या आत, यापैकी जे आधी असेल ते, कलम १८ मध्ये दिलेल्या पद्धतीनुसार नोंदणीसाठी अर्ज करेल आणि या अध्यायाच्या तरतुदी अशा विश्वस्त मंडळाच्या नोंदणीला

वेगवेगळ्या प्रकारे लागू होतील :

परंतु नोंदणीसाठी अर्ज करण्यासाठी येथे विहित केलेली कालावधी, पुरेशा कारणास्तव, संबंधित उप किंवा सहाय्यक धर्मादाय आयुक्तांद्वारे वाढवली जाऊ शकते".

मुंबई सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमाखाली विश्वस्तव्यवस्थेच्या मालमत्ता, जंगम व स्थावर दोन्ही, यांच्या नोंदणीच्या संबधात विभिन्न कलमे आहेत. त्या अधिनियमाखाली, ह्या मालमत्ताची नोंदणी धर्मादाय आयुक्त यांच्याकडे करावयाची आहे आणि विश्वस्तव्यवस्थेच्या मालमत्तेचा तपशील अंतर्भूत असलेली योग्य नोंदवही ठेवावयाचे आहे. मुंबई सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमाच्या कलम ३६ खाली, विश्वस्तव्यवस्थेच्या लेखात काहीही अंतर्भूत असले तरी, सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्थेच्या मालकीच्या कृषितर जमिनीच्या किंवा इमारतीच्या बाबतीत, तीन वर्षांपेक्षा अधिकच्या कालावधीसाठी स्थावर मालमत्ताची कोणतीही विक्री किंवा भाडेपट्टा धर्मादाय आयुक्तांच्या पूर्व मंजूरी शिवाय विधिग्राह्य असणार नाही. विश्वस्तव्यवस्थेच्या हित-संबधाच्या, लाभाच्या किंवा संरक्षणाच्या संबधात धर्मादाय आयुक्तांना ज्या शर्ती लादणे योग्य वाटतील अशा शर्तीच्या अधीन, मंजूरी देता येईल. त्यामुळे, असे दिसते के जरी मृत्युपत्रात विश्वस्थांना तसे करण्याची शक्ती प्रदान केलेली असेल तरी, विश्वस्थाना विश्वस्तव्यवस्थेच्या मालमत्तांच्या संबधात व्यवहार करण्याची मोकळीक राहणार नाही. सहाय्यक धर्मादाय आयुक्तांनी दिलेल्या निर्देशानंतर मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्त यांनी मुंबई सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमाच्या तरतुदीखाली विश्वस्तव्यवस्थेच्या नोंदणीसाठी अर्ज दाखल केला. त्यांनी निषेध व्यक्त करून दिनांक १९ जून, १९६३ रोजी अर्ज दाखल केला. विश्वस्तव्यवस्थेचा नोंदी दिनांक २९ डिसेंबर, १९६४ रोजी झाली होती. अधिनियमाखाली विश्वस्त व्यवस्थेची नोंदणी न केल्यामुळे त्या अधिनियमाच्या कलम ६६ नुसार शास्ति देणे ओढवते. छत्रपती चॅरिटेबल देवस्थान ट्रस्ट - विरुद्ध - परिसा अप्पा भोसले आणि इतर, ए. आय. आर (१९७९) बॉम्बे. २१८, या प्रकरणात उच्च न्यायालय, मुंबई च्या खंड न्यायाधीशमंडळाने असे मत व्यक्त केले आहे कि मुंबई

सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमाचे कलम १८ सह त्या अधिनियमाची कलमे १७, १९, २०, २१ खाली विश्वस्तव्यवस्था यथोचित नोंदणी केलेली नसेल तर, केवळ मात्र जेव्हा अर्ज कलम १८ खाली दाखल केले असेल तेव्हा विश्वस् व्यवस्था नोंदणी झाल्याचे म्हणता येऊ शकत नाही. मात्र, विश्वस्त व्यवस्थेची नोंदणी त्या अधिनियमाच्या कलम २० खाली सक्षम प्राधिकाऱ्याने आदेश पारित केल्यानंतर आणि नोंदवहीमध्ये नोंदी घेतल्यानंतर केली जाते. मुंबई सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमाच्या खाली विश्वस्त व्यवस्थेने नोंदणी हि निश्चितपणे एक महत्वाची घटना आहे, परंतु प्रस्तुत प्रकरणात, विश्वस्त व्यवस्थेची नोंदणी मागील वर्ष संपल्यानंतर झाली होती आणि त्या तारखेपर्यंत मृत्युपत्राने दिलेल्या सर्व रकमां वेगवेगळ्या मृत्युपत्रीतदानग्राहींना चुकत्या करण्यात आल्या होत्या.

जर आपण मुंबई सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमाच्या तरतुदी लक्षात घेतल्या तर, असे दिसते की मृत्युपत्राच्याखाली, जे मुंबई सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमाच्या तरतुदी विषयी निष्णात असलेल्या सॉलीसिटरने तयार केलेले दिसतेय, मृत्युपत्रकर्ती फार चोखंदळ होती की तिने निर्देश दिले होते की सर्व मालमत्ता ज्या तिने मृत्युपत्राखाली विनिर्देशपुर्वक मृत्युपत्राने दिल्या नव्हत्या त्या मालमत्ता नगदीमध्ये रूपांतरित करण्यात याव्या आणि नंतर अशा प्रकारे एकत्र जमलेल्या पैशातून धर्मादाय प्रयोजनाकरिता जे दान करता येऊ शकेल ते करण्यात यावे. (मृत्युपत्राचे खंड २०). मृत्युपत्राच्या खंड 20 अंतर्गत मृत्युपत्राच्या कर्त्याने हे निर्देश हे अत्यंत महत्त्वाचे आहेत आणि ट्रस्ट कोणत्या टप्प्यावर अस्तित्वात येतो हे समजून घेणे. अपीलकर्त्याच्या विद्वान वकिलाने सादर केलेल्या निवेदनात म्हटले होते की, मृत्युपत्रात काही विशिष्ट मिळकत आणि दायित्वे आधीच नमूद करण्यात आली होती आणि उर्वरित रक्कम वास्तविकपणे निश्चित करण्यायोग्य होती आणि ती संपूर्ण विश्वस्त मंडळासाठी उपलब्ध होती. ते म्हणाले की कलम २० मधील

अवशेष हे खरेतर चुकीचे होते आणि विशिष्ट मिळकत आणि दायित्वे वगळता मृत्युपत्रकाच्या कर्त्याच्या संपूर्ण मालमत्तेवर विश्वस्त मंडळाकडे शिक्कामोर्तब केलेली होते. ते म्हणाले की, कोणतेही कर्ज फेडायचे नव्हते आणि मृत व्यक्तीच्या सदर मालमत्तेच्या व्यवस्थापना संदर्भात कोणताही अडथळा, वाद किंवा अडचण नव्हती आणि मालमत्तेचे व्यवस्थापन पूर्ण करणे ही एक अगदी सोपी प्रक्रिया होती. मृत्युपत्राच्या अटींच्या योग्य रचनेबाबतच्या विद्वान वकिलानुसार, विश्वस्त मंडळाची निर्मिती मृत्युपत्रकव्यवस्थापकाच्या मृत्यूच्या दिवशी म्हणजेच ८ जानेवारी १९६२ रोजी आणि कोणत्याही परिस्थितीत ५ एप्रिल १९६३ रोजी मृत्युपत्रकव्यवस्थापक -सह- विश्वस्तांना संप्रमाण मंजूर झाल्यानंतर करण्यात आली होती. ते म्हणाले की, अवशिष्ट मृत्युपत्रात दानग्राही जो विश्वस्त होता, त्याच्या सुपूर्दीस मृत्युपत्रव्यवस्थापकांनी नकार दिला किंवा संमती दिली नाही हे दाखवण्यासाठी काहीही नव्हते. दुसरीकडे ते म्हणाले की, मालमत्तेचे मूल्यांकन झाले होते, मालमत्तेच्या व्यावास्थापना बाबत कोणताही वाद नव्हता आणि मृत्युपत्रव्यवस्थापक -सह- विश्वस्तांनी उच्च न्यायालयाकडून संप्रमाणसाठी अर्ज केला आणि प्राप्त केला सदर तथ्यावरून संमतीचा अंदाज लावला जाऊ शकतो. त्याच्या समर्थनार्थ त्यांनी उच्च न्यायालयांच्या तीन निर्णयांचा संदर्भ दिला, ते म्हणजे पृथक रक्षित आय आयुक्त, मद्रास विरुद्ध स्वर्गीय श्री टी. पी. रामास्वामी पिल्लई, (1962) 46 आय. टी. आर. 666 [मद्रास], न्यायालय प्राप्तकर्ता विरुद्ध पृथक रक्षित आय आयुक्त, मुंबई शहर, (1964) 54 आय. टी. आर. 189 [मुंबई] आणि पृथक रक्षित आय आयुक्त, तामिळनाडू-1 विरुद्ध व्ही. एल. इथिराजची मालमत्ता (अधिकृत विश्वस्ताद्वारे), (1979) 120 आय. टी. आर. ई.271 [मद्रास].

मद्रास उच्च न्यायालयाच्या आयकर आयुक्त, तामिळनाडू - विरुद्ध - इस्टेट ऑफ व्ही. एल.एथिराज (1979) 120 आय. टी. आर. 271 या दाव्यातील निर्णयावर अपीलकर्त्याने भक्कम भर दिला आहे. या प्रकरणात एका इथिराजने त्याचे मृत्युपत्र बनवले ज्या अंतर्गत त्याने त्याच्या मालमत्तांच्या संदर्भात एक विश्वस्त मंडळ तयार केले आणि मद्रासच्या एका अधिकृत विश्वस्ताला एकमेव व्यवस्थापक आणि विश्वस्त म्हणून नियुक्त केले. ८ सप्टेंबर 1960 रोजी इथिराज यांचे निधन झाले. अधिकृत विश्वस्तांनी अधिकृत विश्वस्त कायदा, १९१३ च्या कलम 7 (6) सह भारतीय उत्तराधिकार कायद्याच्या कलम 222 अंतर्गत एथिराजच्या मृत्युपत्राच्या संप्रमाणसाठी अर्ज केला. 3 मे 1961 रोजी त्यांना संप्रमाण देण्यात आला. संप्रमाण मिळाल्यानंतर, अधिकृत विश्वस्त मंडळाने मृत्युपत्रात निर्देशित केल्याप्रमाणे, मृत्युपत्राच्या कर्त्याच्या विविध मालमत्ता विकल्या. त्याला इतर विविध कार्ये करायची होती. इस्टेट मधील शिल्लक पैश्यांमधून त्यांना एथिराज कॉलेज ऑफ वूमन मध्ये शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती देखील द्यायची होती. मूल्यांकन वर्ष 1961-62 साठी चे अधिकृत विश्वस्तांचे निष्पादक म्हणून त्यांच्या क्षमतेनुसार कायद्याच्या कलम 168 अंतर्गत मूल्यांकन करण्यात आले. पुढील वर्ष 1962-63 आणि त्यानंतरच्या वर्षांसाठी आय.टी.ओ. ने त्यांच्या असलेल्या पृथक रक्षित आयाचे मूल्यांकन करण्याचा प्रस्ताव ठेवला. तथापि, अधिकृत विश्वस्तांनी असा दावा केला की त्यांचे मूल्यांकन मात्र विश्वस्त म्हणून केले पाहिजे कारण ते मात्र विश्वस्त आहेत, त्यामुळे धर्मादाय हेतूसाठी असलेल्या मालमत्तांमधून त्यांना मिळालेल्या पृथक रक्षित आयाचे मूल्यांकन केले जाऊ शकत नाही. त्यांनी दोन निर्णयांवर भर दिला, एक मद्रास हाय कोर्टाचे सी.आय.टी. - विरुद्ध - इस्टेट ऑफ दिवंगत टी. पी. रामास्वामी पिल्लईची, (1962) 46 आय.टी.आर. 666 (एम ए डी) आणि दुसरा मुंबई उच्च न्यायालयाचा कोर्ट रिसिक्हर - विरुद्ध - सी. आय. टी., बी. (1964) 54 आय. टी. आर. 189 (बॉम). अधिकृत विश्वस्तांची याचिका आय. टी. ओ. तसेच अपील सहाय्यक आयुक्तांनी नाकारली होती. ते अपील न्यायाधिकरणासमोर यशस्वी झाले. उच्च न्यायालयाकडे पाठवण्यात आलेल्या आणि अपील न्यायाधिकरणाच्या आदेशातून उद्भवलेल्या प्रश्नांपैकी एक प्रश्न असा होता की, प्रकरणाच्या तथ्यांनुसार आणि परिस्थितीनुसार, अपीलिय न्यायाधिकरणाने असे मत मांडणे योग्य होते का की, मृत्युपत्रांतर्गत इथिराजची (मृत) मालमत्ता अगदी सुरुवातीपासूनच मद्रासच्या अधिकृत विश्वस्ताकडे 'विश्वस्त' म्हणून निहित झाली आणि सबब कायद्याच्या कलम 168 च्या

तरतुदीनुसार मालमत्तेचे पृथक रक्षित आय त्याच्या हातात मूल्यांकन करण्यायोग्य नव्हते. उच्च न्यायालयाने प्रशासक-सामान्य कायदा, 1963 आणि अधिकृत विश्वस्त कायदा, 1913 च्या तरतुदींची तपासणी केली आणि खालीलप्रमाणे निर्णय दिला:

" हे अगदी स्पष्ट दिसत आहे की जरी अधिकृत विश्वस्ताला एकमेव मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि एकमेव विश्वस्त म्हणून नियुक्त केले गेले असले, तरी त्याच्या संप्रमाण मिळवल्यानंतर व्यवस्थापक पद आपोआप संपुष्टात आले पाहिजे, की अधिकृत विश्वस्ताने संप्रमाणमधून बाहेर काढणे ही विश्वस्तपदाच्या स्वीकृतीची कृती मानली पाहिजे आणि संप्रमाण मिळण्याच्या तारखेला विश्वस्त अस्तित्वात आला होता आणि मालमत्ता अधिकृत विश्वस्ताकडे निहित होती."

तथापि, विश्वस्त म्हणून मृत व्यक्तीच्या मृत्यूनंतर मालमत्ता अधिकृत विश्वस्ताकडे सोपवण्यात आल्याच्या अपील न्यायाधिकरणाशी उच्च न्यायालय सहमत नव्हते.

कमिशनर ऑफ इनकम टॅक्स, मद्रास - वि. - इस्टेट ऑफ लेट श्री टी. पी. रामास्वामी पिल्लई, (1962) 46 आय. टी. आर. 666 (मद्रास) या दाव्यात मृत्युपत्राच्या कर्त्याने त्याच्या मालमत्तांच्या संदर्भात विश्वस्त मंडळ स्थापन केले. विश्वस्त मंडळ विविध हेतूसाठी होता, काही मृत्युपत्राच्या कर्त्याच्या पत्नीच्या उपयोगासाठी आणि इतर काही धार्मिक आणि धर्मादाय हेतूसाठी होते. मृत्युपत्राच्या कर्त्याने आपल्या मुलाला आणि मेहुण्याला विश्वस्त म्हणून नियुक्त केले आणि कार्यकारी स्वरूपाची काही कर्तव्ये जवळजवळ लादली. हे विशिष्ट वारसा भरणे आणि अंत्यसंस्काराचा खर्च होते. मृत्युपत्र अंतर्गत विश्वस्तांनी विवरणपत्र दाखल केले की ते मृत्युपत्राचे व्यवस्थापक आता नाहीत आणि असा दावा केला की विश्वस्त पूर्णपणे धार्मिक आणि धर्मादाय हेतूसाठी होते आणि त्यामुळे मालमत्तांमधून मिळणारे संपूर्ण उत्पन्न करातून मुक्त होते. महसूलाचा असा युक्तिवाद होता की कर्ज पूर्णपणे फेडले गेले नसल्यामुळे विश्वस्त कर अधिनियम, 1922 च्या कलम 41 अंतर्गत फक्त व्यवस्थापक म्हणून मूल्यांकन केले जाऊ शकते आणि ते उत्पन्न करमुक्त नव्हते. आयकर अधिनियम, 1922 च्या कलम 4 (3) (i) च्या तरतुदीनुसार मृत्युपत्राच्या कर्त्याच्या मालमत्तेच्या उत्पन्नाच्या कोणत्याही भागाला सूट देण्यात आली आहे का, हा प्रश्न न्यायालयाच्या विचाराधीन होता. न्यायालयाने म्हटले की, मृत्युपत्रात निर्दिष्ट केलेल्या मालमत्तांमधून मिळणारे उत्पन्न जितके मृत व्यक्तीच्या विविध

नातेवाइकांना मासिक भत्ते भरण्यासाठी लागू केले गेले आहे, तितकी कलम 4 (3) (i) अंतर्गत सूट दिली जाणार नाही आणि उर्वरित उत्पन्नाला सदर तरतुदीतून सूट दिली जाईल. न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले की, मृत्युपत्रांतर्गत, सर्व कर्जे फेडण्यापूर्वी आणि वारसा भरण्यापूर्वी, व्यवस्थापक म्हणून त्याची भूमिका सोडू शकत नाही आणि विश्वस्त म्हणून धारण करू शकत नाही. व्यवस्थापक परस्पर संमतीने मालमत्ता वारसांना देऊ शकतो आणि सर्व कर्जे फेडण्यापूर्वीच विश्वस्त म्हणून वारसा देऊ शकतो.

मद्रास उच्च न्यायालयाच्या या न्यायनिर्णयानंतर मुंबई उच्च न्यायालयाने कोर्ट रिसिद्ध - विरुद्ध - आयकर आयुक्त, मुंबई शहर, (1964) 54 आय. टी. आर. 189 (मुंबई) या प्रकरणात निकाल दिला. त्या प्रकरणात मुंबई उच्च न्यायालयाचे एक खंडपीठ त्या मृत्युपत्रावर विचार करत होते, ज्याच्या अंतर्गत मृत्युपत्र कर्त्याने काही विशिष्ट व्यवस्था लावल्या होत्या, ज्या सर्व धार्मिक आणि धर्मादाय स्वरूपाच्या होत्या. अंत्यसंस्काराचा खर्च, संप्रमाण मिळवण्याचा खर्च आणि मृत्युपत्रकर्त्याचे काही कर्ज असल्यास त्याची परतफेड केल्यानंतर, हे मृत्युपत्रकर्त्याच्या मालमत्तेचा एक तृतीयांश भाग होते. उपस्थित केलेल्या प्रश्नांपैकी एक प्रश्न असा होता की, वस्तुस्थिती आणि प्रकरणाच्या परिस्थितीत, मृत्युपत्रात नमूद केलेल्या मालमत्तेचा एक तृतीयांश भाग विश्वस्थ मंडलाचा असल्याचे म्हटले जाऊ शकते का आणि अशा प्रकारे आयकर अधिनियम, १९२२ च्या कलम ४(३)(i) च्या सदर अर्थानुसार सूट दिली जाऊ शकते का? न्यायालयाने सदर प्रश्नाचे होकारार्थी उत्तर दिले आणि म्हटले की, जेव्हा मृत्युपत्रकर्त्या कडून कर्ज फेडले जात नाही, तेव्हा विश्वस्त व्यवस्था अस्तित्वात येऊ शकत नाही, असे सर्वसाधारणपणे सांगितले जाऊ शकत नाही. हे प्रत्येक प्रकरणातील तथ्यांवर अवलंबून असेल. न्यायालयाने असे म्हटले की अशी प्रकरणे असू शकतात ज्यात मृत्युपत्रकर्त्याचे कर्ज असे होते जे विश्वस्त मंडळाच्या निर्मितीच्या मार्गात अडथळा आणतील. हे अन्यथा म्हणून देखील असू शकते. अशा प्रकरणांमध्ये जो प्रश्न उद्भवतो तो असा आहे की, मृत्युपत्रकाच्या व्यवस्थापकाने त्यांची व्यवस्थापकाची भूमिका सोडली आहे का आणि मृत्युपत्रांतर्गत विश्वस्तांची भूमिका धारण केली आहे का आणि अशा प्रकारे, प्रत्येक प्रकरणाची, मृत्युपत्राच्या अटींच्या संदर्भात तपासणी केली गेली पाहिजे.

नवनीतलाल साकरलाल - विरुद्ध - आयकर आयुक्त, (1992) 193 आय. टी. आर. 16 (एस. सी.) या प्रकरणातील या न्यायालयाच्या निर्णयाचा देखील आपण संदर्भ घेऊ शकतो. एका बाळभाई दामोदरदास यांनी एका फर्ममधील आपल्या अर्ध्या भागासह आपली सर्व मालमत्ता आपल्या दोन नातवंडांना दिली. दामोदरदास यांचे ३१ डिसेंबर १९५७ रोजी निधन झाले. त्याचा मुलगा साकरलालने त्याच्या मृत वडिलांनी सोडलेल्या मालमत्तेचा ताबा घेतला आणि त्यांचे व्यवस्थापन चालवले. त्यातून मिळणाऱ्या उत्पन्नाचे मूल्यांकन वर्ष 1962-63 पर्यंत साकरलाल यांच्या हातून केले गेले. करनिर्धारण वर्षासाठी 1963-64 ते 1967-68, आयकर अधिकाऱ्याने नवनीतलाल जो त्याच्या मृत आजोबांनी मृत्यू पत्राद्वारे सोडलेल्या मालमत्तेच्या उत्पन्नामधील त्याच्या अर्ध्या भागाचा आदर करून इच्छापत्रांतर्गत लाभार्थ्यांपैकी एक आहे त्याच्या कारनिर्धारणाचे मूल्यांकन करण्याचा प्रयत्न केला. सर्व हेतू आणि प्रयोजनासाठी साकरलाल हे मृत्यूपत्रकर्ता होते. 5 ऑगस्ट 1970 पर्यंत मालमत्तेचे वाटप किंवा लाभार्थ्यांच्या फायद्यासाठी उपयोग करण्यात आला नव्हता. ज्या फर्ममध्ये मृत व्यक्तीचा अर्धा हिस्सा अस्तित्वात होता आणि मृत्युपत्रव्यवस्थापकाने अद्याप फर्ममधील मृत व्यक्तीच्या भागाचे पुनर्मूल्यांकन करण्याबाबत व्यवस्था केलेली नव्हती. सदर न्यायालयाने म्हटले की, साकरलालने कोणतीही पावले उचलली नाहीत तर मालमत्ता लाभार्थ्यांमध्ये निहित आहे असे मानले जाऊ शकत नाही आणि मालमत्तेचे प्रशासन संपुष्टात आले असे म्हटले जाऊ शकत नाही. न्यायालयाने म्हटले की, "प्रत्येक प्रकरणातील प्रश्न असा आहे प्रशासन अशा टप्प्यावर पोहोचले आहे का ज्यावर तुम्ही असा अंदाज लावू शकता की प्रशासन पूर्ण झाले आहे, अवशिष्ट मालमत्ता निश्चित केली गेली आहे, अवशिष्ट मृत्यूपत्रितदानाच्या वारसांचे मूल्यांकन केले गेले आहे आणि त्यामुळे अवशिष्ट मालमत्ता विश्वस्तांमध्ये निहित झाली आहे, मग ते स्वतः मृत्यूपत्र व्यवस्थापक असो किंवा अनोळखी? दुसऱ्या शब्दात असे म्हंटले जाऊ शकत नाही की अवशिष्ट मालमत्ते ने ठोस आकार घेतला होता आणि मृत्युपत्रव्यवस्थापकाने ज्या व्यक्तींचा लाभार्थी म्हणून हक्क आहे त्यांना हस्तांतरित करायला हवी होती किंवा केली होती परंतु त्या तथ्या करीता मालमत्ता

विश्वस्त संस्थे कडे स्थायिक झालेली आहे आणि मृत्यूपत्र व्यवस्थापक म्हणून विश्वस्तसंस्थांकडे निहित आहे. या न्यायालयाने अपीलिय न्यायाधिकरणाचा आदेश कायम ठेवला की नातू आणि लाभार्थी नवनीत लाल यांचे मृत्युपत्रकर्त्याच्या मालमत्तेतून मिळणाऱ्या उत्पन्नच्या आधारवर आयकर मूल्यांकन केले जाऊ शकत नाही.

आणखी दोन निर्णयांचा संदर्भ दिला जाऊ शकतो, त्यापैकी एक या न्यायालयातील राजा पी. एन. टागोर यांच्या मालमत्ते करीता पश्चिम बंगालचे महा प्रशासक - विरुद्ध - आयकर आयुक्त, पश्चिम बंगाल, (1965) 56 आय. टी. आर. 34 (एस. सी.) आणि आयकर आयुक्त, तामिळनाडू-II -विरुद्ध- स्वर्गीय ए. व्ही. विश्वनाथ शास्त्री यांची मालमत्ता, (1980) 121 आय. टी. आर. 270 (मद्रास).

राजा पी. एन. टागोर यांच्या मालमत्तेची पश्चिम बंगाल चे महा-प्रशासक - विरुद्ध - आयकर आयुक्त, पश्चिम बंगाल, (1965) 56 आय. टी. आर. 34 (एस. सी.) या प्रकरणात न्यायालयासमोर त्याच्या निर्णयासाठी दोन प्रश्न होते:

“I. वस्तुस्थितीनुसार आणि प्रकरणातील परिस्थितीनुसार, पश्चिम बंगालचे महा-प्रशासक, एक व्यक्ती म्हणून स्वतंत्रपणे मूल्यांकन आणि दिवंगत राजा पी. एन. टागोर यांच्या मृत्युपत्रांतर्गत विविध लाभार्थ्यांच्या हिस्स्यांचे प्रतिनिधित्व करणारे नाही हे कायदानुसार होते का?

2 जर प्रश्न क्रमांक 1 चे उत्तर होकारार्थी असेल, तर तथ्यांवर आणि प्रकरणाच्या परिस्थितीत, उक्त महा प्रशासक यांचे जास्तीत जास्त दराने केलेले मूल्यांकन कायदेशीर होते का?

मृत्युपत्रानुसार मृत्युपत्रव्यवस्थापक आणि विश्वस्तांना मृत्युपत्राच्या मालमत्तेचे व्यवस्थापन 15 वर्षांच्या कालावधीसाठी करणे आवश्यक होते, ज्याच्या संपत्तीपूर्वी मालमत्तेच्या उत्पन्नच्या बचतीतून अनेक निश्चित वारसदानां ते अदा करणे आवश्यक होते . पश्चिम बंगालचे महा प्रशासक यांची प्रशासक म्हणून नियुक्ती करण्यात आली

आणि त्यांना मालमत्तच्या प्रशासनासाठी डी बोनिस नॉन पत्रे देण्यात आली. संबंधित लेखा कालावधीत मालमत्तेचे प्रशासन पूर्ण झाले नव्हते आणि वर नमूद केल्याप्रमाणे प्रश्न असा होता की मृत्युपत्रकर्त्याच्या मालमत्तेचे प्रशासन पूर्ण झाले नव्हते आणि वर नमूद केल्या प्रमाणे प्रश्न असा होता की मृत्युपत्रकर्त्याच्या मालमत्तेतून मिळणारे उत्पन्न त्याच्या मुलांच्या, अवशिष्ट लाभार्थ्यांतर्फे विशेषतः प्राप्त करण्यायोग्य होते का? या न्यायालयाने असे म्हटले की, आयकर अधिनियम, 1922 चे कलम 41 लागू होत नाही, कारण महा-प्रशासकाला प्रशासक म्हणून त्याच्या वतीने उत्पन्न प्राप्त होते तर मृत्युपत्रकर्त्याच्या पाच मुलांच्या वतीने नाही. दोन्ही प्रश्नांची उत्तरे महसुलाच्या बाजूने सकारात्मक दिली गेली. या न्यायालयाने असे म्हटले आहे की मालमत्तेचे प्रशासन पूर्ण झाले नसल्यामुळे, महा -प्रशासक यांना मालमत्तेचे उत्पन्न त्यातर्फे प्राप्त होते आणि मृत्युपत्रकर्त्याचे पुत्र असलेल्या अवशिष्ट लाभार्थ्यांच्या वतीने नाही. न्यायालयाने असेही निरीक्षण नोंदवले की जोपर्यंत डी हस्तांतरणाद्वारे किंवा त्याला संमती देऊन किंवा विनियोगाद्वारे संपूर्ण किंवा अंशतः अवशिष्ट लाभार्थ्याला त्याचा हिस्सा निश्चित केला जात नाही तोपर्यंत तो हिस्सा अवशिष्ट लाभार्थ्यांचा नसतो.

आयकर आयुक्त, तामिळनाडू- II वि. स्वर्गीय ए. व्ही. विश्वनाथ शास्त्री यांची मालमत्ता, (1980) 121 आय. टी. आर. 270 (मद्रास), सर्वोच्च न्यायालयात काम करणारे ज्येष्ठ वकील, यांचे निधन झाले. त्याने एक मृत्युपत्र अंमलात आणले ज्याद्वारे त्याने आपल्या मुलाला मृत्युपत्राचा व्यवस्थापक म्हणून नियुक्त केले होते. त्याने एक मृत्युपत्र अंमलात आणले ज्याद्वारे त्याने आपल्या मुलाला मृत्युपत्राचा व्यवस्थापक म्हणून नियुक्त केले होते . तथापि, त्या काळात त्याला विविध रकमा मिळाल्या ज्या मृत व्यक्तीला देय असलेल्या व्यावसायिक शुल्काच्या होत्या. त्याने ही रक्कम मूल्यांकनासाठी सादर न करता या व्यावसायिक शुल्कांसाठी त्याच्यावर आयकर आकारला जाऊ शकत नाही असा दावा केला . आयकर अधिनियम, 1961 च्या कलम 176 (4) मध्ये विशेषतः व्यवसाय बंद केल्यानंतर मिळणाऱ्या व्यावसायिक उत्पन्नाची करपात्रतेसाठी तरतूद करण्यात आली आहे आणि त्यात मृत व्यक्तीच्या

मालमत्तेतून मिळणाऱ्या उत्पन्नावर व्यावसायिक शुल्काची थकबाकी समाविष्ट करण्यात आली आहे, या महसुलाच्या दृष्टिकोनातून त्यांच्या याचिकेचे विरुद्ध बाजूने खंडन करण्यात आले . न्यायालयाने असे म्हटले आहे की मृत्यूपत्र व्यवस्थापकाने मिळालेल्या शुल्काच्या थकबाकीवर प्राप्तीच्या वर्षी प्राप्तकर्ता म्हणून त्याला त्याच्या हातून कर भरावा लागेल आणि मालमत्तेच्या उत्पन्नावर मृत्यूपत्र व्यवस्थापक म्हणून त्याला त्याच्या हातून कर भरावा लागेल. न्यायालयाने म्हटले की मृत्यूच्या तारखेला मृत व्यक्तीला देय असलेले कायद्याच्या व्यवसायाचे शुल्क हे मृत व्यक्तीने सोडलेल्या मालमत्तेपैकी एक आहे आणि ते त्याच्या मालमत्तेचा भाग असेल आणि थकबाकी वसूल करणे म्हणजे मृत व्यक्तीच्या मालमत्तेचा काही भाग वसूल करणे असेल.

कायद्याच्या तरतुदींची आणि उपरोक्त प्रकरणांमधील निर्णय हे आपल्याला कायद्याचा कोणताही नियम ठरविण्याकडे नेत नाही कारण मृत्यूपत्र व्यवस्थापक काही त्याची वृत्ती बदलेल आणि विश्वस्तांची भूमिका निभावेल याबद्दल कोणताही नियम तयार करू शकत नाही. मृत्युपत्रकर्त्याने विश्वस्त संस्था केव्हा अस्तित्वात आणायची हे सर्व मृत्युपत्राच्या रचनेवर अवलंबून आहे. त्यासाठी, मृत्युपत्रकर्त्याच्या मालमत्तेचे व्यवस्थापन करणाऱ्या प्रशासकाची कार्ये कधी संपुष्टात येतील हे देखील आपल्याला पाहावे लागेल. उत्तराधिकारी अधिनियम 1925 च्या कलम 302 अंतर्गत जेव्हा कोणत्याही मालमत्तेच्या संदर्भात मृत्युपत्राचे समप्रमाण मंजूर केला जातो, तेव्हा उच्च न्यायालय, अर्ज केल्यावर, मालमत्तेच्या संदर्भात किंवा तिच्या प्रशासनाच्या संदर्भात मृत्युपत्रव्यवस्थापकाला कोणतेही सामान्य किंवा विशेष निर्देश देऊ शकते. त्या अधिनियमाच्या कलम 317 मृत्युपत्रव्यवस्थापकावर विविध कर्तव्ये लादते. त्यानंतर कलम 366 अंतर्गत मृत व्यक्तीच्या मालमत्तेची अतिरिक्त रक्कम किंवा उर्वरित, कर्ज आणि उत्तरदान भरल्यानंतर, अवशिष्ट उत्तरदानग्राही यांना दिले जातील. कलम 317 आणि 366 खालीलप्रमाणे आहेत:

कलम 317 आणि 366 खालीलप्रमाणे आहेत:

317. वस्तूसूची आणि खाते - (1) मृत्युपत्रव्यवस्थापक किंवा प्रशासक- प्रोबेट

किंवा प्रशासनाची पत्रे मंजूर झाल्यापासून सहा महिन्यांच्या आत किंवा प्रोबेट किंवा प्रशासनाची पत्रे मंजूर नियुक्त केली आहेत अशा ज्या न्यायालयाने दिलेल्या पुढील कालावधी चाय आत ताब्यात असलेल्या सर्व मालमत्तेचा, संपूर्ण आणि खरा अंदाज असलेली वस्तूसूची आणि सर्व पत आणि सर्व कर्जांची सूची प्रदर्शित करेल आणि त्याच प्रकारे, कालावधी मिळाल्यापासून एका वर्षाच्या आत किंवा उक्त न्यायालयाने मान्य केलेल्या अतिरिक्त कालावधीच्या आत, जी मालमत्ता त्याच्या हाती आली आहे आणि ज्या पद्धतीने वापर करण्यात येणार आहे किंवा तिची विल्लेवाट लावणार आहे त्या मालमत्तेचा हिशेब प्रदर्शित करेल.

(2) या कलमांतर्गत ज्या प्रपत्रात यादी किंवा खाते प्रदर्शित करायचे आहे, ते उच्च न्यायालय विहित करू शकते.

(3) न्यायालयास जर एखाद्या मृत्यूपत्र व्यवस्थापकाने किंवा प्रशासकाने, या कलमांतर्गत वस्तूसूची किंवा खाते प्रदर्शित करण्याची आवश्यक आहे असे वाटल्यास, परंतु मागणीचे पालन करणे हेतुपूर्वक टाळत असेल तर भारतीय दंड संहितेच्या कलम 176 अंतर्गत त्याने गुन्हा केला आहे असे मानले जाईल.

(4) या कलमांतर्गत जाणूनबुजून खोटी वस्तूसूची किंवा खात्याचे प्रदर्शन करणे हा त्या संहितेच्या कलम 193 अंतर्गत गुन्हा मानला जाईल.

366. मृत्यूपत्रादान ग्राही यांना नेहमीच्या देयकानंतरचे उर्वरित मालमत्ता

मृत व्यक्तीच्या मालमत्ता , कर्ज आणि वारसा भरल्यानंतर, अतिरिक्त रक्कम किंवा उर्वरित मालमत्ता जेव्हा मृत्यूपत्राद्वारे काही नियुक्त केले गेले असेल तेव्हा अवशिष्ट मृत्युपत्रित दानग्राही दिले जाईल .

सध्याच्या प्रकरणात जेव्हा आपण मृत्युपत्रातील खंड 20 इतर खंडासह वाचतो तेव्हा हे स्पष्ट होते की अंत्यसंस्कार आणि इतर खर्च पूर्ण झाल्यानंतर आणि मृत्युपत्रदानग्राही यांना डे पूर्ती केल्या नंतर आणि मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांद्वारे मालमत्तेचे रोख मध्ये रूपांतर झाल्यानंतर मालमत्तेचे प्रशासन संपुष्टात आल्या नंतर जी रक्कम

मृत्युपत्र व्यवस्थापक आणि विश्वस्तांजवळ उर्वरित राहणार होते त्यातून विश्वस्त व्यवस्था अस्तित्वात येणार होती . विश्वस्त आणि मृत्युपत्र व्यवस्थापक यांच्यावर लादलेली कार्ये फेब्रुवारी 1964 पर्यंत संपुष्टात आली नाहीत आणि त्यामुळे, असे म्हणू शकत नाही की त्या वेळेपर्यंत मृत्युपत्राखाली कोणताही विश्वस्त संस्था तयार करण्यात आली होती. अधिनियमाच्या कलम 168 (3) मध्ये हे स्पष्ट करते की जोपर्यंत मालमत्ता लाभार्थ्यांमध्ये त्यांच्या विविध हितसंबंधांनुसार वितरित केली जात नाही तोपर्यंत मृत्युपत्रव्यवस्थापकाचे मूल्यांकन सुरू राहील. त्यानुसार आम्ही आक्षेपार्ह निकालातील उच्च न्यायालयाचा निर्णय कायम ठेवतो आणि खर्चासह अपील फेटाळतो.

याचिका फेटाळण्यात आली.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या / तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरीता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल."

